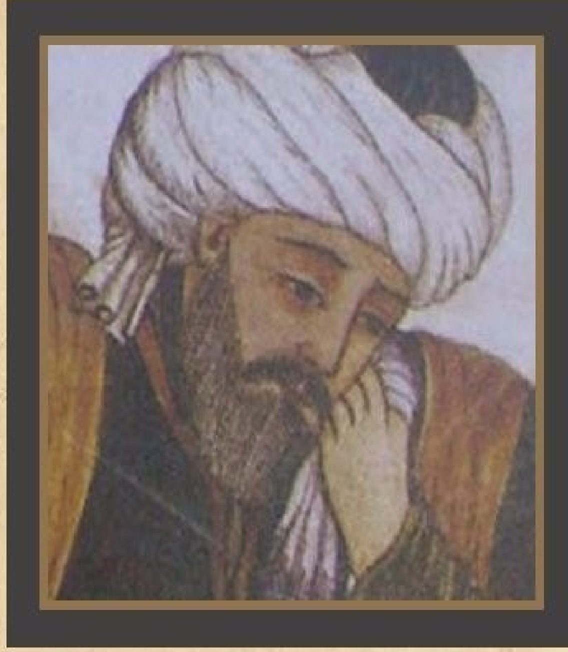

HÂFIZ-I ŞİRÂZÎ

(1320 - 1390)

Derleyen: Semiramis Kanbak

İÇİNDEKİLER:

HÂFIZ-I ŞİRÂZÎ

"Umutsuzluğa kapılırım deme!
Gayb âleminin sırlarını bilmiyorsun çünkü.
Perde arkasında,
nice gizli oyunlar var.
Üzülme."

Fars Edebiyatının en büyük ve en ünlü gazel şairi olarak kabul edilen Hâfız-ı Şirâzî'nin tam adı Şemseddin Muhammed Hâce Hâfız-i Şîrâzî, halk arasındaki adı ise "Hodâ-yi şi'r (Şiirin Tanrısı) dir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekte ise de çeşitli kaynaklarda 1320 yılı ile 1327 yılları arasında İran, Şiraz'da dünyaya geldiğinin belirtildiği görülmektedir.

Erken yaşta babasını kaybeden şair, iki küçük kardeşi ve annesi ile birlikte zor bir çocukluk dönemi geçirmiştir. Bir hamur dükkanında çalışırken boş vakitlerinde dükkânın yanında bulunan medreseye gitmiş, orada okuma, yazma öğrenmiş, Kur'an'ı ezberleyip hafız olmuş, bu arada şiire merak salmıştır.

Gazel dilinin kurucusu olarak kabul edilen Hafız-ı Şirazî'nin gazellerinin yanısıra, kaside, mesnevi, kıta ve rubai türünde de şiirleri bulunmaktadır. Şiirlerinde hayatı, dünya nimetlerini ve gündelik olaylardan kaynaklanan duyguları işleyen Hâfız, meyhane, şarap, saki, dilber, gül gibi sözcükleri birer mazmun olmaktan çok gerçek anlamlarıyla kullanmıştır.

Şiirleri tanındıktan sonra devrin padişahları, vezirleri ve devlet adamları tarafından himaye edilmiş ancak bir iki kaside dışında övgü şiiri yazmamıştır.

1390 yılında Şiraz'da yaşama veda eden şairin ölümünden sonra Şiraz'ı ele geçiren Sultan Ebü'l-Kâsım Bahadır zamanında kabri üzerine görkemli bir türbe yaptırılmıştır.

ESERİ:
Hâfız Divanı (Şiir)

ŞİİRLER

DEDİM

Dedim: Çekiyorum gamını;
Dedi: Geçer gider gamın.
Dedim: Ol benim mâhım.
Dedi: Dur bakalım.
Dedim: Müşfiklerden vefa öğren.
Dedi: Pek az görülür güzellerde.
Dedim: Kapatayım bakış yolunu hayaline.
Dedi: Hırsızdır; gelir başka yoldan.
Dedim: Zülüflerinin kokusu
gümrah etti alemde beni.
Dedi: Bir bilsen, o da rehber olur sana.
Dedim: Ne güzel bir hava!
Sabah yeliyle geliyor.
Dedi: Serin bir meltem;
Dilber yurdundan geliyor.
Dedim: Öldürdü bizi lâl dudakların.
Dedi: Kul olmaya bak;
gözetir o kullarını.
Dedim: Söyleme kimseye, yaklaşıyor vakti.
Dedim: Gördün mü, nasıl geçti işret zamanı!
Dedi: Sus Hâfız; bu keder de geçer!

Hâfız-ı Şirâzî
(1320 - 1390)

Çeviri : Mehmet Kanar

İran Şiiri Antolojisi, S. 79

EMEL KASRI

Gel haydi,
Emel kasrının temeli çok gevşek.
Şarap getir, şarap;
Ömrün temeli hava üstünde.
Kölesiyim ben onun himmetinin,
ne varsa şu gökkubbe altında,
özgür her şeyden.
Ne diyeyim sana bilmem ki,
Sarhoştum dün gece meyhanede,
bulut gibi;
Bilir misin,
ne müjdeler verdi bana
gayb aleminin meleği?
Ey gökyüzünün sidresinde oturan,
yüce görüşlü,
şahbaz doğan!
Değil senin otağın şu mihnetler ülkesi.
Safir çalıyorlar sana
ta arş şerefesinden.
Bilmem
neler geldi şu tuzakta başına?
Bir öğütüm var sana;
dinle
ve uygula
olur mu?
Öğrendim bu sözü ben tarikat pîrimden.
Çekme dünyanın gamını;
Çıkarma öğütümü aklından
aman.
Bu aşk iksirini öğrendim bir yoldaşımdan.
Oluver razı verilene;
Çözüver alnındaki şu düğümleri;
Açılmadı çünkü seçme kapısı
ne bana
ne sana.
Sözünde durmakmış:
Arama sakın temeli gevşek şu dünyada.
Bilmez misin ki dünyanın
bin damada
gelin olduğunu?

Vefa izi görülmüyor gülün tebessümünde.
İnle benim âşık bülbülüm inle;
zamanıdır feryadın.
Behey şair bozuntusu!
Ne kıskanırsın Hâfız'ı?
Kazanmıştır gönülleri;
Allah vergisi sözleri.

Hâfız-ı Şirâzî
(1320 - 1390)

Çeviri : Mehmet Kanar

İran Şiiri Antolojisi, S. 73-74

GAZEL 1

Saki, döndür kadehi,
herkese sun, bana da ver.
Çünkü aşk, önce kolay göründü ama
sonradan çok müşküller meydana geldi.

Sabah yeli, misk kokusu almak ümidiyle
sevgilinin alnına dökülen saçları açınca
o güzel kokulu saçların kıvrımlarından
yürekler ne kanlara boyandı!

Pirimugan, sana "Seccadeyi şaraba boya" derse
çekinme, dediğini yap.
Çünkü yol ehli, konakların yolundan,
yordamından bihaber değildir.

Sevgiliye giden yolun konaklarında
nasıl istirahat edebilir,
nasıl zevk ve safaya dalabilirim?
Çan, yükleri bağlayın diye feryadedip durmakta.

Kapkaranlık bir gece... dalga korkusu
ve bu derece dehşetli bir girdap.
Sahilde rahat rahat yolculuk edenler,
halimizi nerden bilecekler?

Sevgilinin muradını gözetmeden
kendi dileğime uyup yaptığım her iş,
beni rusvay edip gitti;
nihayet adım kötüye çıktı.
Zaten meclislerde söylenip duran sır,
nasıl olur da gizli kalır ki?

Hâfız, daimî bir huzura ermek,
sevgiliye vâsıl olmak istiyorsan
ondan gafil olma.
Sevdiğine ulaşınca da
artık dünyayı bırak, âlemi terket.

Hâfız-ı Şirâzî
(1320 - 1390)

Çeviri : Abdülbâki Gölpınarlı

Hafız Divanı, Şirazî, S. 1-2

GAZEL 3

Şirazlı o dilber verse hani gönlümün muradını,
Yanağındaki hint benine
bağışlarım Semerkant'ı,
hem Buhara'yı.

Saki;
ver şu ölümsüzlük şarabını.
Bulamazsın Cennette zira
Ruknâbâd ile Gulgeşt-i Musellâ kenarını.

Elaman cilveli şehir âfetlerinden!
Elaman!
Bırakmadılar gönlümde sabır;
hân-ı yağmâya döndüm!

Sevgilinin cemali muhtaç mı
yarım yamalak aşkımıza?
Ne hacet bene, rastığa, allığa,
yüz güzel olunca.

Hani artardı ya günbegün Yusuf'un güzelliği;
Anladım ki aşk,
iffetten edermiş Züleyha'yı.

İster küfret,
İster beddua;
dua ederim yine sana.
Acı cevap ne yakışır
şeker gibi lâl dudağa!

Söz dinle canım benim;
Candan çok sever mesut gençler
bilge pîre kulak vermeyi.

Çalgıcıdan, meyden dem vur,
Arayıp durma feleğin sırrını.
Hikmetle çözen çıkmadı;
çıkmayacak zira bu muammayı.

Hâfız;
bir GAZEL söyledin ki
inciler deldin!
Oku gel güzel güzel;
Saçsın artık nazmına felek
Süreyya incilerini.

Hâfız-ı Şirâzî
(1320 - 1390)

Çeviri : Mehmet Kanar

Doğu Edebiyatı, İlkbahar Yaz 2007, S. 35-36

GAZEL 11

Ey mayası temiz, yaratılışı pak zahit,
ayıplama rintleri, vazgeç;
çünkü başkalarının günahını
sana yazmazlar ki.

Ben, ister iyi olayım, ister kötü,
sana ne bundan?
Kendi derdine bak, sonucu,
herkes, ektiğini biçer.

Herkes sevgiliyi dilemekte,
ayık kimdir, sarhoş kim?
Her yer sevgi yurdu,
mescit nedir, kilise ne?

Başımı, bir kere
meyhaneler kapısındaki
kerpiçe koymuşum,
ordan ayrılmam mümkün değil.
Benimle davaya girişen,
sözümü anlamazsa ben ne yapayım,
söyle ona, varsın, hangi taş pekse
başını vursun o taşa!

Tanrının ezeli lûtfundan
mahrum etme beni.
Perde altında güzel kimdir,
çirkin kim, ne bilirsin ki?

Günahtan çekinme, suçtan kaçınma
perdesini yırtan, sade ben değilim ki.
Atam da ebedi cenneti elinden çıkarmıştı (*)

Hâfız, ecel günü eline bir kadeh alırsan
seni sorusuz, hesapsız meyhaneden alırlar,
hemencecik cennete götürüverirler.

Hâfız-ı Şirâzî
(1320 - 1390)

Çeviri : Abdülbâki Gölpınarlı

(*) Musa diniyle Müslümanlığa göre ilk insan ve ilk peygamber olan Adem, zevcesi Havva ile cennete konmuştu. Tanrı, onları, her yemişten yeyin, yalnız şu ağacın meyvasına yaklaşmayın diye bir tek ağacın meyvasından menetmişti. Tevrat'a göre yılan, Kur'an'a göre şeytan, önce Havva'yı kandırıp o ağacın yemişinden yedirmiş, Havva da Adem'i kandırmıştı. Bunun üzerine Tanrı, Adem'le Havva'yı cennetten çıkarıp yeryüzüne sürmüştü.

Hâfız, Hayatı Sanatı Eseri,
Varlık Yayınları, S. 45-46

GAZEL 17

Başımızı sevgilinin eşiğine koymuş,
onun her dileğine razı olmuşuz.
Başımıza her ne gelirse onun dileğiyle gelir.

Sevgilinin yüzüne karşı
aydan, günden aynalar kodum
ama benzerini göremedim.

Sabah rüzgârı
bizim daralmış gönlümüzü nasıl açabilir?
Koncanın kıvrım kıvrım yapraklan gibi
birbiri üstüne sarılmış, kat kat!

Bu, rintleri yakıp yandıran ibadet yurduna
yalnız ben testi getirmiyorum.
Bu yurtta nice başlar var ki
eşiğine taş, toprak olmuş!

Amberler saçan saçlarını mı taradın?
Rüzgâr, güzel kokular saçarak esmekte,
topraktan amber kokuları çıkmakta.

Bahçedeki her gül,
yüzüne kurban olsun...
ırmak kıyısındaki her selvi fidanı,
boyuna feda olsun!

Yüzünü hatırladım,
herhalde muradım olacak.
Çünkü iyi faldan sonra
iyilik zuhûr eder.

Neşeyi anlatmada natıkanın bile dili tutulmuş...
beyhude yere söylenip duran dili
kesik kalem, nerden anlatacak?

Hâfız'ın gönlü heves ateşine şimdi düşmedi.
Kendi kendine biten lâleler gibi
ezelden dağlı!

Hâfız-ı Şirâzî
(1320 - 1390)

Çeviri : Abdülbâki Gölpınarlı

Hafız Divanı, Şirazî, S. 18-19

GAZEL 20

Bakışlariyle toprağı altın haline getirenler,
acaba bir göz ucuyle bize de bakmazlar mı?

Derdimi, sahte doktorlara söylemektense
gizlemem daha iyi.
Belki gizlilik aleminin hazinesinden
bir deva gelir de iyileşirim.

Sevgili, yüzündeki örtüyü kaldırmamakta,
yüzünü kimseye göstermemekte.
İş böyleyken herkes,
neden kendi düşüncesine kapılır da
onu anlatıp durur?

İyi bir sonuca erişmek,
ne zahitlikle olur, ne rintlikle;
işi Tanrıya bırakmak daha iyi.

Bilgi ve irfan sahibi ol. Çünkü erenler,
aşk pazarında ancak bildiklerle,
irfan sahipleriyle alışveriş ederler.

Şarab içmeye bak.
Yabancılardan gizli olarak yapılan günah,
gösteriş için edilen ibadetten yeğdir.

Şimdi perde örtülü,
iş, her çeşit olup gitmede.
Fakat perde kalkınca bilmem
ne özür bulurlar, ne yaparlar?

Bu söze ateş bile ağlasa şaşılmaz.
Gönül sahipleri, gönül hikayesini
çok hoş bir eda ile anlatırlar.

Meyhaneye uğra da ordakileri sevindir,
vakitlerini, sana dua etmeye harcasınlar.

Beni çağıracaksan
hasetçilere duyurmadan çağır.
Çünkü gerçek ihsan sahipleri,
hayırlarını gizli yaparlar
ve ancak Tanrı için hayırda bulunurlar.

Hâfız, sevgiliyle buluşma devri,
sürüp gitmiyor.
Padişahlar, yoksulların haline
pek az aldırış ediyorlar.

Hâfız-ı Şirâzî
(1320 - 1390)

Çeviri : Abdülbâki Gölpınarlı

Hâfız, Hayatı Sanatı Eseri,
Varlık Yayınları, S. 53-54

GAZEL 305

Binlerce düşmanım olsa da
helâkime kasdetse
sen dostum olduktan sonra
düşmanlardan korkum yok!

Beni ancak vuslat ümidi diri tutmakta,
yoksa benim için her an
ayrılığından helak olma korkusu var

Rüzgârdan nefes nefes kokunu duymasam
gül gibi zaman zaman
gamdan yakamı yırtarım.

Hayalin varken gözlerime uyku mu girer?
Heyhat! Gönül, ayrılığına sabır mı edebilir?
Hâşâ!

Senin açtığın yara,
başkalarının koyduğu merhemden,
senin vereceğin zehir,
başkalarının panzehirinden yeğdir!

Beni kılıcınla vurup öldürmen,
bence ebedî bir hayattır.
Çünkü sana feda olmak
canıma pek hoş gelir. (*)

Benden dizgin çevirme.
Terki bağına öyle bir sarılmışım ki
kılıçla vursan başımı siper eder,
yine elimi çekmem.

Sen nasılsan, olduğun gibi
seni kim görebilir ki?
Herkes, seni ancak
kendi idrakince anlar.

Hâfız, yoksulluk yüzünü
kapıda toprağa korsa
halkın gözünde cihanın azizi olur.

Hâfız-ı Şirâzî
(1320 - 1390)

(İran)

Çeviri : Abdülbâki Gölpınarlı

(*) Sudî, bu beyitteki kaidesizlikleri işaret ve bu gazelin, divanlarda bulunmadığını kaydederek Hâfız'ın olmadığı ihtimalini kuvvetle söyler ve ancak şârihler şerh ettiği için aldığını ilâve eder. C. 2, S. 168

Hafız Divanı, Şirazî, S. 303-304

GELİR

Kapımdan girerse o kutsal kuş,
geçen ömrüm
şu ihtiyarlıkta geri gelir.

Yağmur misali dökülüyor gözyaşlarım.
Umutluyum yine;

Gözümde kaybolan devlet nuru geri gelir.
Başımın tacıydı ayağının toprağı.

Dilerim Tanrı'dan,
yine başıma konar gelir.

Gideceğim ardından aziz yârânımla.
Dönemezsem ben geri,
nasıl olsa
haberim gelir.

Canımı feda etmezsen sevgilimin kademine
bu can ne işime gelir?

Devlet kösünü çalarım saadet damından
Ne zaman ki görürüm
hilalim sefere çıkmış gelir.

Mani oluyor çengin sesi,
tatlı sabah uykusu.
Bilirim;
Bir duysa seher vakti çektiğim âhı,
mutlak döner gelir.

Hâfız,
Hasretim ay yüzlü şahımın yanağına.
Himmet edersen sen,
selametle
kapıdan
girer
gelir.

Hâfız-ı Şirâzî
(1320 - 1390)

Çeviri : Mehmet Kanar

İran Şiiri Antolojisi, S. 74-75

GÖNÜL MURADI

O Şirazlı güzel verirse muradımı
Bağışlarım siyah benine hem Buhara'yı
hem Semerkand'ı.
Ver saki ölümsüzlük şarabını.
Bulamazsın çünkü Cennette
Gulgeşt-i Musallâ'yı,
Ruknâbâd kenarını.
El'aman şehre fitne salan,
tatlı dilli dilberlerden!
Yağma sofrasına döndü gönlüm;
Gitti ah, gitti elden!
Eksik aşkımızdan müstağnidir yârin cemali.
Boyaya,
bene,
makyaja olur mu güzel yüzün haceti?
Anladım ben günden güne artan güzellikten
- hani Yusuf'da vardı -
İsmet perdesinden çıkarır aşk Züleyha'yı.
Küfür etsen,
yollasan lanet,
dua ederim yine sana.
Yakışır acı sözler zira o tatlı lâl dudaklara.
Kulak ver öğütüme canım benim.
Candan sever mesut gençler
bilge pîrin öğütünü.
Mutribden, meyden söz et;
Arayıp durma evrenin sırrını.
Çözmedi;
çözemez kimse hikmetle bu bilmeceyi.
Eh Hâfız;
bir gazel söyledin ki
inciler deldin.
Gel, oku güzel güzel ki,
Saçsın felek şiirine Süreyya incilerini.

Hâfız-ı Şirâzî
(1320 - 1390)

Çeviri : Mehmet Kanar

İran Şiiri Antolojisi, S. 77-78

MEYHANE YOLU

Olursam sarhoşluk yüzünden helak,
Sarhoşların töresiyle atın üstüme toprak.

Asma tahtasından yapın tabutumu,
Meyhane yolunda verin toprağa beni.

Meyhane suyuyla gasledin beni,
Sonra bir sarhoşun omzuna koyun beni.

Dökmeyin mezarıma şaraptan başka.
Getirmeyin matemime rebaptan başka.

Ancak şartım var: Ölünce ben
İnlesin mutlak mutrib ile çengzen.

Hey Hâfız, kaldırma başını sarhoşluktan,
İstemez çünkü sultan vergiyi haraptan.

Hâfız-ı Şirâzî
(1320 - 1390)

Çeviri : Mehmet Kanar

İran Şiiri Antolojisi, S. 72

NE OLDU?

Kimsede dostluk ve arkadaşlık göremiyorum.
Dostlara ne oldu?
Ne zaman bitti sevgi?
Dostlara ne oldu?
Âbıhayat karardı.
Ayağı uğurlu Hızır nerede?
Yitirdi rengini gül;
Bahar rüzgarlarına ne oldu?
Kimse demiyor,
dostluğun da var bir hakkı hukuku.
Ne geldi haktanırların başına?
Dostlara ne oldu?
Dostların şehriydi bu diyar,
sevgililerin toprağı.
Sevgi nasıl bitti?
Şehriyarlara ne oldu?

Yıllar var ki;
Mürüvvet madeninde lâl çıkmaz.
Güneşin parlamasına,
Rüzgârın, yağmurun gayretine ne oldu?
Başarı ve yücelik topunu ortaya atmışlar.
Yok meydana çıkan kimse.
Peki,
atlılara ne oldu?

Yüz binlerce çiçek açmış ama
duyulmuyor kuş sesi.
Bülbüllerin başına ne geldi?
Hezârân'a ne oldu?
Zühre güzel bir saz çalmıyor.
Udu mu yandı yoksa?
Kimsede sarhoşluk zevki yok.
Mey içenlere ne oldu?

Hâfız,
ilahî sırları kimse bilemez;
sus,
konuşma.
Kime soracaksın :
Feleğin dönüşüne ne oldu?

Hâfız-ı Şirâzî
(1320 - 1390)

Çeviri : Mehmet Kanar

İran Şiiri Antolojisi, S. 68-69

NERDE?

Seher yeli,
yarin yurdu nerde?
Aşk katili,
ayyar,
ay yüzlü dilberin yurdu nerde?
Gece karanlık,
Önümde güven vadisinin yolu.
Nerde Tûr ateşi?
Görüşme vaatleri nerde?
Kim geldiyse dünyaya
bir haraplık izi var üstünde.
Söyleyin bana:
harabatta,
aklı başında biri nerde?
Beşaret ehli olan
bilir işareti.
Söylenecek neler var neler
de
sır mahremi nerde?
Her zerrenin bin türlü hesabı var seninle.
Biz nerdeyiz,
kınayıcı,
aylak herif nerde!
Sorun bir kıvrım kıvrım saçlarına
Gamlı,
başı dönmüş,
müptela
gönlüm nerde?
Divaneye döndü aklım
Mis gibi kokan
zincir zincir saçlar nerde?
Gönül terketti bizi,
çekildi bir köşeye.
Sevgilimin kaşı nerde?

Saki hazır,
mutrib hazır,
mey hazır
amma
Yârsız olmaz eğlence;
yâr nerde?
Hâfız;
kırılıverme felek çimenliğinde
hazan rüzgârıyla öyle.
Makul bir şey düşün sen de;
Dikensiz
gül
nerde?

Hâfız-ı Şirâzî
(1320 - 1390)

Çeviri : Mehmet Kanar

İran Şiiri Antolojisi, S. 69-70

SABIR

Kalk saki;
sun kadehi.
Toprak yağdır kederlerin başına.
Avucuma koy mey kadehini
ki çıkarayım üstümden şu mavi cübbeyi.
Akıl sahiplerince hiç de hoş değil,
ayıptır amma
İstemeyiz biz ne arı,
ne adı.
Ver şu badeyi,
nedir bu gurur,
bu çalım?
Taş yağsın şu itaatsiz nefsin başına!
İnleyen göğsümün ateşi, âhı
yaktı tüm hamervahları.
Görmüyorum kimseyi ne has kişilerden
ne avamdan
şeyda gönlüme sırdaş.
Öyle bir sevgiliyleyim,
rahat yüreğim
ki kalmadı birden gönül huzurum.
Bakmaz bir daha çimenlikteki selviye
Kimin ilişirse gözü gümüş bedenli selviye.
Sabret Hâfız gecenin, gündüzün zorluğuna.
Nasıl olsa ereceksin bir gün muradına.

Hâfız-ı Şirâzî
(1320 - 1390)

Çeviri : Mehmet Kanar

İran Şiiri Antolojisi, S. 80

SORMA

Bir aşk derdi çekmişim ki sorma.
Her ayrılığı tatmışım;
hiç sorma.
Dolaşmışım dünyayı amma
bir dilber seçmişim ki sorma.
Kapısının toprağı olma hevesiyle
ne yaşlar akar gözümden;
sorma.
Dün gece
onun ağzından
ne sözler işittim
ne sözler
ki sorma.
Neden sus işareti yapıp durursun bana?
Öyle bir lâl dudak öpmüşüm ki
sorma.
Sen yokken,
fakirhanemde ne acılar çektim,
hiç sorma.
Aşk yolunda
garip Hâfız gibi
öyle bir makama gelmişim ki
sorma.

Hâfız-ı Şirâzî
(1320 - 1390)

Çeviri : Mehmet Kanar

İran Şiiri Antolojisi, S. 75-76

ŞARABIN TERANESİ

Dedi lâl rengi saf şarap kadehe
Dört yerde dört cevherim hep ben

Asmada zümrüdüm, şişede akik
Küpte Süheyl'im, kadehte güneş

Kim demiş bana haram; içerken beni
Doğumda helalzade, olur haram?

Hâfız-ı Şirâzî
(1320 - 1390)

Çeviri : Mehmet Kanar

İran Şiiri Antolojisi, S. 71

ÜZÜLME

Kaybolan Yusuf döner gelir Kenan'a;
Üzülme.
Bir gün döner hüzünler kulübesi gül bahçesine;
Üzülme.

Ey gamlı gönül;
İyileşirsin nasıl olsa.
Getirme aklına kötü şeyler.
Bu perişan başın da gelir hale yola,
Üzülme.

Ey güzel sesli bülbül;
devam edersen çimen tahtında kalmaya,
yine başına çiçekten güneşlik takarsın;
Üzülme.

Şu kısa ömrümüzde felek
dönmezse bir iki gün muradımızca,
gerçekleşmezse arzularımız,
devam etmez ya bu hep böyle;
üzülme.

Umutsuzluğa kapılırım deme!
Gayb âleminin sırlarını bilmiyorsun çünkü.
Perde arkasında,
nice gizli oyunlar var.
Üzülme.

Hey gönül;
söküp götürse de yokluk seli varlığımızı,
Üzülme.
Nuh gibi kaptanın var;
Üzülme.

Batarsa deve dikenleri her yanına
Giderken Kâbe yolunda
Üzülme.

Olsa da konak yerleri tehlikeli,
Olsa da menzilin uzak,
bitmeyen yol yok,
Üzülme.

Bir yanda dosttan ayrılığın acısı,
Bir yanda rakîbin rahatsız edişleri.
Biliyor bunların tümünü
halleri değiştiren Tanrı.
Üzülme.

Ey Hâfız,
Düşmüyorsa dilinden dua, Kur'ân,
Çekilmişken fakr köşesine, halvete,
gerçekleşecek arzuların;
Üzülme,
üzülme,
üzülme.

Hâfız-ı Şirâzî
(1320 - 1390)

Çeviri : Mehmet Kanar

İran Şiiri Antolojisi, S. 66-67

VAR

Güzel değildir o ki
uzun saçı,
ince beli var.
Kul ol o parlak yüze ki
ayrı bir havası var.
Hurinin,
perinin hoş tarzı var
amma
Güzellik
ve
letafet dedin mi,
filanda var.
Bak gözbebeğime ey güleç gül,
anla beni.
Seni umut edip akan
ne hoş gözyaşlarım var.
Güzellikte kim geçecekmiş seni?
Güneş orada binmiyor ata,
elinde dizgin mi var?
Kabul ettin ya sen
yüreğe işledi sözlerim.
Evet,
evet,
aşk sözünün de bir işareti var.
Okçuluk sanatında keman kaşın
geride bıraktı her yay tutanı.
Aşk yolunda olmadı gerçekten kimse sırdaş.
Herkesin kendince bir zannı var.
Harabat sakinlerine söz etme kerametten.
Her sözün bir vakti,
her nüktenin bir mekânı var.

Akıllı kuş kurmaz her çimende otağın.
Her baharın ardında bir de hazan var.
Hey iddiacı,
satma esprini Hâfız'a.
Kalemimizin de bir dili,
bir beyanı var.

Hâfız-ı Şirâzî
(1320 - 1390)

Çeviri : Mehmet Kanar

İran Şiiri Antolojisi, S. 70-71

ZÜHRE'NİN ŞARKISI

Ey sabâ,
lutfedip söyle şu güzel ceylana.
Sen düşürdün bizi çöllere, dağlara.
Ömrü uzun olsun,
şekerci
neden arayıp sormaz
şeken çiğneyen papağanı?
Ey gül,
güzellik gururu mu izin vermedi yoksa
aramazsın arkasını şeyda bülbülün?
Gönül erleri avlanır iyi huyla
lutufla
Yakalanmaz bilge kuş kapanla
tuzakla.
Nedendir bilmem
yok aşinalık havası
servi boylu
kara gözlü
ay yüzlü dilberlerde.
Oturup sevdiğinle, içersen badeyi
Hatırlayıver kısmetsiz muhipleri.
Bulunamaz kusur yarin cemaline şundan başka:
Sevgi ile vefa olmaz güzel yüzde.
Şaşmayın hiç
Hâfız'ın sözüyle
raksettirirse İsa'yı
Zühre'nin şarkısı
gökyüzünde.

Hâfız-ı Şirâzî
(1320 - 1390)

Çeviri : Mehmet Kanar

İran Şiiri Antolojisi, S. 76-77

HÂFIZ'A ŞİİRLER

HALDEKİ GEÇMİŞ

Güller, zambaklar sabah çiğlerinde
Önümdeki bahçede çiçeklenmede
Aşağıda sessiz, dallarla örtülü
Bir kayalık göğe yücelmede
Çevresi, eflake değen ağaçlar
Başına taç olan, eski bir şato
Ve kıvrım kıvrım inmede dağlar
Barışmak için vadiye doğru.

Kokular içinde dere o eski
Aşka düştüğüm günlerde gibi
Hâlâ elimdeki çalgının teli
Gün ışığıyle kavgada sanki.
O dolgun sesli av şarkıları
Çalılar içinde sönüp giderdi
Avcılar dinlenir, ateş ederdi
Diledikleri gibi, gereği gibi.

Tomurcuklanır ağaçlar durmadan
Siz de yüreklenin karşılarında;
Zevkiniz için ne tattınızsa
Bırakın tatsın başkaları da.
Kimse haykırıp şikâyet etmez
Ne bağışlarsak kendimiz için;
Çeşitli hayat yollarında
Siz de o zevkleri tatmayı bilin.

Yine Hafız'a ulaştık bugün
Bu deyişimizle, şarkımızla
Çünkü yaraşan, günler biterken
Zevki tatmaktır zevk alanlarla.

(Batı - Doğu Divanı'ndan)

Johann Wolfgang von Goethe
(1749 - 1832)

(Almanya)

Çeviri: Selâhattin Batu

Goethe, Işık, Biraz Daha Işık, S. 187

HİCRET

Kuzey, Batı ve Güney parçalanıyor,
Tahtlar çatırdıyor, devletler sallanıyor;
Sen, şu tertemiz Doğu'ya hicret et de
Ataerkil havanın tadına bak.
Oradaki aşk, meşk ve şiir içinde bulunarak
Hızır'ın Ab-ı Hayat'ından içerek gençleş.

İnsan neslinin türediği o yerde,
Allah tarafından dünya lisanlarıyla vahyolunan
İlâhî nizamın derinliklerine
Nüfuz etmek istiyorum.
Henüz zihnim allak bullak olmadan,
Nezafet ve adaletin hüküm sürdüğü o yerde.

Huzur duyarım, gençliğin engin iman,
Mahdut fikirle sınırlı dünyasında olmaktan;
Öyle bir yer ki, o yer; ecdâd baş tâcı edilirken
Ağyarın hizmeti reddedilir,
Tekellüm edilen kelâm
O yerde çok ehemmiyetlidir.

Karışıp da çobanların arasına
Serinlemek islerim vâhalarda;
Çöllerden şehirlere uzanan
Her bir yolda, patikada
Ağır ağır yol alırken kervanlarla
Sal, kahve, misk-ü anber satarım.

Sarp kayalık yokuşları iner çıkarken
Senin gazellerin cana can katar Hâfız.
Katır üstünde giden kılavuz
Neşeyle terennüm etdiği anda,
Gazellerin rikkate getirirken gökteki yıldızları
Nasıl da ürkütür çöldeki eşkıyaları.

Aziz Hâfız, senin yâdedildiğin
Kaplıca ve meyhanelerde bulunmaya hasretim.
Kaldırınca cânan peçesini
Rayihalar saçar, misk kokulu zülüfleri,
Gör bak. şâirin aşk fısıltıları bile
Hûrileri nasıl hemen mestetmekte.

Sizler, ona duyduğunuz hasetten dolayı
En azından zehretmeye çalışırsınız her şeyi,
Bilesiniz ki, şâirin sözleri
Cennet kapısını usulca tıklatıp
Etrafında uçuşurlar.
Diledikleri sonsuz hayattır.

Johann Wolfgang von Goethe
(1749 - 1832)

(Almanya)

Çeviri: Bayram Yılmaz

Doğu - Batı Divanı, S. 18-20

LÂKAB

Şâir

Muhammed Şemseddin, söyle bana
Senin milletin, niye sana
Hâfız diye, asil bir lâkab takdı?

Hâfız

Soruna cevap vererek
Seni taltif edeyim.
Kur’an-ı Kerim’in emrine vakfederek kendimi
Kuvvetli hafızama, başdan sona harfiyyen
Nakşetdim Kelâm-ı Kadîm'i;
Böylece zuhd ve takvâ üzere yaşarken
Gelip geçen günlerin fitne, fesadı
Bana ne değdi, ne bulaşdı.
Hulâsa: Peygamberin hadisleri ve onun nüvesi
İtibar kazandırdı da, bundan dolayı
Pek münasip olan Hâfız lâkabı verildi bana.

Şâir

Bana öyle geliyor ki ey Hâfız, işte buna binaen
Benim gönlüme kalsa, asla ayrılmam senden.
Zirâ biz, diğer insanlar gibi düşünürsek
Aynen onlara benzemiş oluruz.
Oysa ben, senin tıpatıp bir benzerinim.
Mukaddes kitaplarımızın kitabı Kur'an
Azametli tasvirleriyle fetheyledi kalbimi.
Şu örtülerin örtüsünde olduğu gibi,
Âlemlere nakşedilmişdir Cenâb-ı Hakk'ın varlığı, birliği.
Emre itaat mecburiyeti, manialar ve gaspa rağmen
Sessiz sinemde neşv ü nemâ bulan iman
Gönlüme verdiği ferahlıkla canıma can katıyor.

Johann Wolfgang von Goethe
(1749 - 1832)

(Almanya)

Çeviri: Bayram Yılmaz

Doğu - Batı Divanı, S. 53

RİNDLERİN ÖLÜMÜ

Hâfız'ın kabri olan bahçede bir gül varmış;
Yeniden her gün açarmış kanayan rengiyle.
Gece, bülbül ağaran vakte kadar ağlarmış
Eski Şirâz'ı hayâl ettiren âhengiyle.

Ölüm âsûde bahâr ülkesidir bir rinde,
Gönlü her yerde buhurdan gibi yıllarca tüter.
Ve serin serviler altında kalan kabrinde,
Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter.

Yahya Kemal Beyatlı
(1884 - 1958)

Kendi Gök Kubbemiz, S. 54

SINIRSIZ

Bitiremeyişin, senin büyüklüğündür.
Hiç başlamayışın, kaderin.
Şiirin, yıldızlı gökkubbe gibi dönmekde.
Bidayetle, nihayet hep aynı,
Ortanın getirdiği ise besbelli.
Sonda olan başta da var.

Sen, hâlis şiir kaynağının sürûru, sevincisin.
Şiirlerin hadsiz hudutsuz, dalga dalga yayılarak akar,
Seni öpmek için, dünden hazırdır dudaklar;
Sinenden fışkıran lâtif nağmeleri
Cezbeye gelmiş bu hançere daima içine çekmekde.
Coşmuş bir gönülden de hayır dökülür.

İsterse batsın cümle âlem,
Seninle Hâfız, sadece seninle
Girmek isterim müsâbakaya!
Tasada ve kıvançda
İkiz kardeş olalım!
Senin aşkın, senin içdiğin
Benim gururum, benim hayatımdır.

Şimdi benim nağmelerim çınlamakda ise de.
Sen daha eskisin, sen daha yenisin.

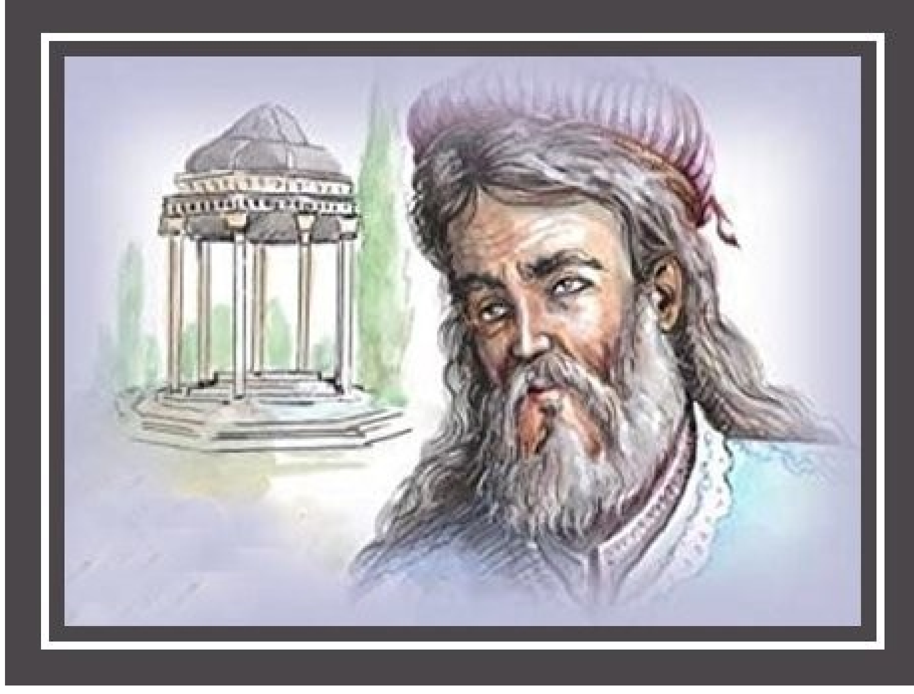
Johann Wolfgang von Goethe
(1749 - 1832)

(Almanya)

Çeviri: Bayram Yılmaz

Doğu - Batı Divanı, S. 59

HÂFIZ’A DAİR

FARS ŞİİRİNİN GÜÇLÜ SESİ: HAFIZ-I ŞİRAZİ

Hâfız'ın hayatıyla ilgili bilinenler çok sınırlı ama şiiri hakkında bilinenler, söylenenler öyle değil. Denilebilir ki Hâfız, gerek kendi ülkesinin gerekse dünya edebiyatında hakkında çok sayıda inceleme yapılan şairlerin başında gelir. Bunlardan çıkan sonuca göre Hâfız'ın bu konuda söylenecek ilk özelliği onun İran şiirinde gazel türüne getirdiği yenilik ve bu türü çok gelişmiş bir tür haline getirmesidir.

İran şiirinin en güçlü üç şairinden biri olarak kabul edilen Hâfız, (diğerleri Sâdî ve Firdevsî) yüksek şiir gücüyle Türk edebiyatında da sevilerek okunan ve çok tanınan bir şairdir. Fakat Cumhuriyet nesilleri onu daha çok Yahya Kemal'in "Rindlerin Ölümü" şiiriyle tanırlar. Denilebilir ki, Hâfız, ne kadar önemli bir şairse Yahya Kemal'in bu şiiri de o kadar önemlidir. Çünkü Hâfız'ın Cumhuriyet devrinde tanınması daha çok bu şiirle olmuştur. Bu yüzden sözü bu şiirle başlatalım:

Hâfız'ın kabri olan bahçede bir gül varmış;
Yeniden her gün açarmış kanayan rengiyle,
Gece, bülbül ağaran vakte kadar ağlarmış
Eski Şiraz'ı hayal ettiren ahengiyle.

Ölüm asude bahar ülkesidir bir rinde;
Gönlü her yerde buhardan gibi yıllarca tüter.
Ve serin serviler altında kalan kabrinde
Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter.

Bu şiir, ilk bakışta Hâfız'ın kabrini anlatmaktadır. Fakat şiiri biraz daha dikkatli bir bakışla okuduğumuzda önümüze daha zengin bir anlam dünyası çıkmaktadır. Buna göre "Rindlerin Ölümü" şiiri bize aynı zamanda Hâfız'ın müntesibi olduğu sufi dünyanın telakkilerini de vermektedir. Sufi telakki, evrensel insanî duyarlıklara hitap ettiği için bu yolda şiir yazan bir şair de her kültürde benimsenmekte ve kalıcı / büyük şair olmanın sırrını yakalamaktadır. İşte Hâfız da bu nitelikte büyük bir şairdir. Bu özelliğinden dolayı da günümüzde de yaşamaya, şiir dünyasını etkilemeye devam etmektedir.

Nedir Hâfız'ın şiirini böylesine önemli ve güçlü kılan? Buna geçmeden önce Hâfız'ın hayatına bir bakalım:

Hayatı ve Şiiri

Aslında onun hayatı hakkında çok da fazla bilgiye sahip değiliz. Bilinenler ise kısaca şunlardır: Ondördüncü yüzyılda yaşadı. Asıl adı Şemseddin Muhammed'dir. Şiraz'da doğdu. Kur'an-ı Kerim'i ezberlediği için "Hâfız", memleketinden dolayı da "Şirazî" olarak anılır. Şiirlerinden ve onlarla ilgili incelemelerden hareketle onun iyi bir medrese eğitiminden geçtiği ve bilhassa tasavvuf kültürüne çok aşina olduğu anlaşılmaktadır.

Hâfız'ın hayatıyla ilgili bilinenler çok sınırlı ama şiiri hakkında bilinenler, söylenenler öyle değil. Denilebilir ki Hâfız, gerek kendi ülkesinin gerekse dünya edebiyatında hakkında çok sayıda inceleme yapılan şairlerin başında gelir. Bunlardan çıkan sonuca göre Hâfız'ın bu konuda söylenecek ilk özelliği onun İran şiirinde gazel türüne getirdiği yenilik ve bu türü çok gelişmiş bir tür haline getirmesidir.

Hâfız'ın asıl ilgilendiği tür gazel olunca onun şiirinde ağırlıklı temanın "sevgi ve mutluluk" olduğu görülür. Fakat bu sevgi hiç de ferdî ve hayali bir hususiyet taşımaz. Onda sevgi, soyut bir kavram olmaktan çıkar, hayata, insanlara ve diğer bütün varlıklara yönelik somut bir hale dönüşür. Dahası gerçekçidir. İnsan, hayat içinde hangi halleri yaşıyorsa onun şiirlerinde de bu hallerin anlatımı görülür.

Sevginin onda ağırlıklı tema olması elbette tasavvufla olan münasebetiyle ilgilidir. Tasavvuf, onun hem şahsının hem de şiirinin besleyici en önemli damarıdır. O, hayata da insana da sufi idrakin penceresinden bakar. Onun mutluluk temasını işlemesi de aynı şekilde izah edilebilir.

Hâfıza göre mutluluk, hayattaki temel amacımız olmalıdır. Bunun için de kişi, tutkularının esiri olmamalı ve dünyevî olanlara karşı aşırı ilgi göstermemelidir. Ona göre dünyadaki barış da böyle sağlanabilir. Tasavvufun bir hayat felsefesi, teorik ve pratiği de ortaya koyan bir anlayış olduğu düşünülecek olursa tasavvufî anlayışın Hâfız'da hem şiir hem de hayat anlayışını temellendiren en güçlü düşünce olduğu görülecektir.

Biliyoruz ki, Hâfız'ın kendinden sonra gelen "şair"ler tarafından taklit edilmiş, şiirleri çok çeşitli şerhlere konu olmuştur. Dahası sadece İran'da değil, bütün dünyada şöhret bulmuştur. İşte onu bu ölçüde şöhret yapan ondaki bu tasavvufî duyarlılıktır.

O, bu anlayışıyla hemen bütün kültürlerde insanî değerlerin ortak sözcüsü olarak benimsenmiştir. Burada, bu zenginliği metafizik bir yorumla onun Hz. Ali'yle olan manevî irtibatından da söz etmeliyiz. Denilir ki; Hâfız, gönül dilini Hz. Ali'den almış, dili onunla açılmıştır. Hatta bu konuda şöyle de bir kıssa anlatılır:

Gayb Âleminin Dili

Hâfız, bir Kadir Gecesinde, “Baba Kûhî” diye anılan Abdullah İbni Hafif'in merkadinde ibadetle meşgulken yorgun düşer ve uyuyakalır. Yakaza halinde Hz. Ali'yi görür. Hz. Ali ona himmetinden Cennet nimetleri sunar. Uyandığında, Hâfız artık bu himmet altında başka bir kişiliktir ve dili çözülmüştür.

Bu durum, Divan'ında da şu mısralarla yer alır:

"Dün gece seher vakti, beni gamdan kurtardılar
O gece karanlığında bana can suyunu içirdiler
Ne mübarek seherdi o seher; ne kutlu geceydi o gece
Ki bana bu yepyeni beratı ihsan ettiler
Artık yüzümü, sevgilinin güzellik aynasından ayırmam;
Çünkü o aynada bana sevgilinin zat cilvesi göründü."
Bu, öylesine özel bir durumdur ki; tıpkı bizim Yunus Emre'de olduğu gibi "Hâfız Divanı" da"Lisanü'l-Gayb (Gayb Âleminin Dili)" olarak bilinmektedir.

Hangi Türlerde Yazdı?

Hâfız, sadece Fars edebiyatının değil hemen bütün Doğu edebiyatının en lirik şairlerinden biridir. Durum böyle olunca onun en çok gazel yazdığını belirtelim. Ama o, aynı zamanda gazelin "Aşk, şarap" gibi dar çerçevesine "Tasavvuf" ve "Hikmet" gibi bilgelikler; yeni renk ve boyutlar katmıştır. Şu beyti, bu hikmetli tavrın güzel bir örneğidir:

Senin kapın haricinde çalacağım başka kapı yoktur.
Ve bu mekân dışında baş eğebileceğim başka mekân yoktur.
Hâfız, gazelde ünlenmiştir ama yazdıkları sadece bu türle sınırlı değildir. Mesnevi, kıt'a, rubai, kaside, müfred, muamma, muhammes ve terkip tarzında da şiirler yazmıştır. Onlar da gazelleri kadar önemli ürünlerdir.

Şairlik Tavrı

Hâfız; gerek kendi ülkesinde gerek Farsça konuşulan coğrafyalarda gerekse dünyanın diğer pek çok yerinde tanınıp sevilen bir isimdir. Bu sevgi ve ilgi, ondaki evrensel duyuştur. Her okur, onda kendisinden bir şeyler bulabilmektedir. Onun insanlığın ortak diline ve vicdanına hitap etmesi, biraz önce de belirttiğimiz gibi sufiliği bir hayat görüşü olarak benimsemiş olmasındandır. Durum böyle olunca Hâfız, her kesimin kendini bulduğu bir şairidir. Zahir ehli de tasavvuf ehli de onu baş tacı ederler.

Hâfız'ın şairlik yönü olarak bir başka özelliği ise sanatını özgürce ifa etmesi, maddî beklentilerden uzak durmasıdır. Doğu şiirinde örnekleri sıkça görülen medhiyecilik ve bunun karşılığında çıkar elde etme anlayışı onda görülmez. Yazdıklarında da samimi bir tavır görünür. Yani hem övülen kişi bu şiiri hak etmektedir hem de şair, onu samimiyetle sevmektedir.

Etkileri

Hâfız, gerek kendi dil coğrafyasını gerekse Türk ve dünya edebiyatını çok etkilemiş bir şairidir. Bu etkinin görüldüğü en tipik örnek ise Almanların büyük şairi Goethe'dir. Hâfız'a özenerek gazeller yazmış ve bunları "Divan-ı Şarki (Doğu Divanı)" adı altında kitaplaştırmıştır. Hâfız'ın Divan'ı sadece Almancaya değil Fransızca, İngilizce gibi başka birçok Batı diline de çevrilmiş, Farsça üzerinde çalışan dil bilginlerinin, şairlerin-yazarların inceleme konusu olmuştur.

Hâfız, bizim edebiyatımızı da çok etkileyen bir isimdir. Kendisinden sonra gelen Şeyhî, Fuzulî, Bakî, Nef'î, Nesimî, Nedim ve Şeyh Galib'i çok etkilemiştir. Son dönemde ondan çok etkilenen şairimiz ise Yahya Kemal olmuştur. Onun yazımızın başına aldığımız "Rindlerin Ölümü" isimli şiiri bu sevginin en bariz örneğidir. Yine şairlerimiz tarafından Hâfız'ın şiirlerine çok sayıda nazire yazılmıştır. Yine on altıncı yüzyıldan itibaren Hâfız Divanı'na Türkçe şerhler de yazıldığını görmekteyiz. Bunların arasında Surûrî, Şem'î, Mehmed Vehbî ve Bosnalı Sûdî'nin adını belirtmek gerekir.

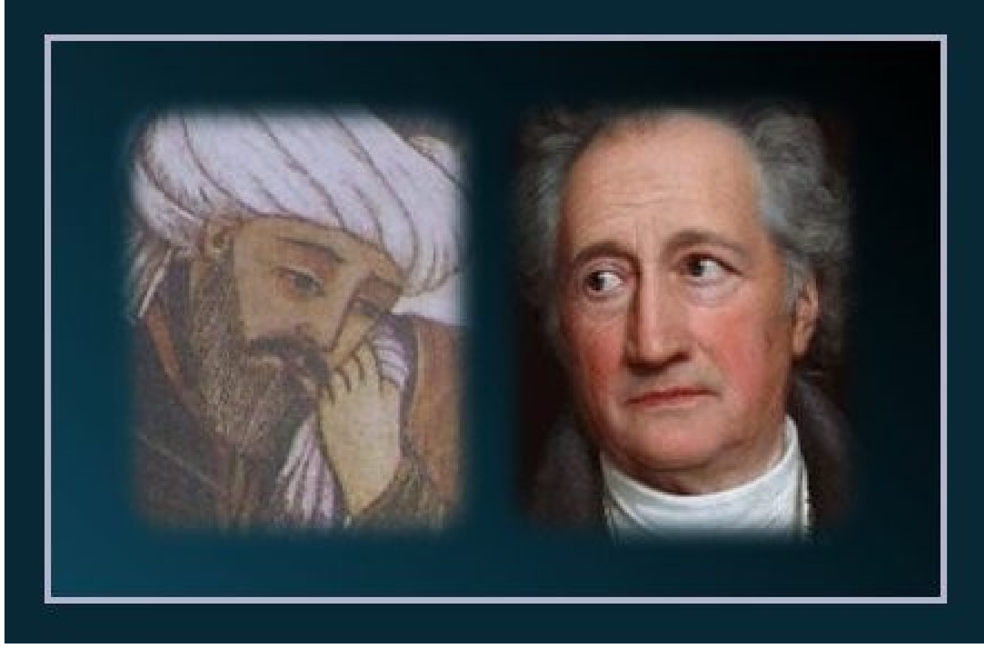
Hâfız, bilhassa Osmanlı döneminin eğitiminde de çok önemli görülen bir isimdir. Hâfız Divanı adeta bir ders kitabı niteliğinde kabul edilmiş, Mesnevi ve Gülistan'dan sonra en çok okutulan Farsça eser olmuştur.

Sözü yine onun hem hikmetli hem de lirik bir gazelinden aldığımız iki beyitle bitirelim:

Konak yeri tehlikeli, varış yeri çok mu uzak
Sonu gelmeyecek bir yol yoktur. Üzülme.

Yitirme umudunu aman! Bilmiyorsun gayb sırlarını
Perde arkasında ne gizli oyunlar döner! Üzülme.

MUSTAFA ÖZÇELİK
Somuncu Baba, Sayı: 143, S. 33-35

GOETHE VE HÂFIZ

Almanlar, bir şahsiyetin değerini belirtmek istedikleri zaman, GOETHE'nin şu beytini tekrar ederler:

"Höchses Glück der Erdenkinder
Sei nur die Persönlichkeit."

"İnsan oğlunun erişebileceği en büyük saadet şahsiyet sahibi olmaktır." Bunu söyliyen şair, işte böyle bir saadete erişmişti: O, bir şahsiyetti; şahsiyetini eserleriyle kazanmıştı. Şiirleri, dramları, romanları, mektupları, hatıraları ve konuşmaları tesbit edilmiş fikirleri, görüşleri zengin vesikalarda bize kadar gelmiş kısmen de dilimize çevrilmiştir. Onun bütün kudreti şiirindedir. Seksenüç yıllık hayatının sonucu olan "Faust"u da, şiir zenginliğinden dolayı hiç bir dile gerektiği gibi çevrilememiştir. Böyle olmakla beraber, dünya çapında bir eser olduğunu bütün milletlere duyurmuştur.

İşte böyle dünya çapında kuvvetli eserler yaratan bir şahsiyet, acaba aynı kudrette bir ikinci şahsiyete rasladığı zaman, onu nasıl kavrar? Nasıl anlar? İkincisi, birincisinin üzerine nasıl tesir eder? Bu soruları, GOETHE'nin HÂFIZ ile karşılaşması çok güzel bir şekilde cevaplandırıyor.

Viyana'da, Avrupa'ya yeni bir şekil vermek için çarpışılırken, Fransa'da, bir kıral tahttan indirilip bir ikincisi tahta çıkarılırken, Korsikalı Cihangir, son defa olmak üzere bütün bir kıt'ayı dehşet içinde sarsarken, Almanya'nın GOETHE'si hatıra defterine, Doğu ilmi alanında yayınlanmış eserlerin adlarını sıralıyordu. Onun haftalarca okuduğu, seyahatlarında bile yanından ayırmadığı bir eser vardı.

Bu eser, kendisini sadece mekan bakımından değil, zaman bakımından da uzaklara, XIV. yüzyılın İran şiirine, edebiyat dünyasında HÂFIZ diye tanınan ŞEMSÜ'D-DiN MUHAMMED ŞİRÂZÎ'ye götürdü. Eser, HÂFIZ'ın "Divan"ı idi; Almanca'ya, bizim de kendisini Osmanlı tarihi müellifi olarak çok iyi tanıdığımız, tarihçi HAMMER tarafından çevrilmişti. GOETHE'nin bu Divan tercümesi üzerindeki çalışması, onun yaratıcılığına tesir etti, şahsiyetinin tamamlanmasına yardım etti. Bunu kendi de itiraf eder:

"HAFIZ'ın şiirleri, HAMMER'in tercümesiyle, geçen yıl elime geçti (1814). Bundan önce, şurada burada, dergilerde çevrilmiş bazı münferit şiirler, bana, bu parlak şairi pek duyurmamıştı. Şimdi ise şu bir araya toplanmış şiirleri, üzerimde öyle büyük bir tesir bıraktı ki, onun karşısında benim de verimli olmam gerektiğini anladım. Yoksa bu kuvvetli şahsiyetin önünde duramıyacaktım.

Üzerimdeki tesiri çok büyük oldu; onun. Almanca tercümeleri, önümde duruyor. Onun duygularını paylaşmadan yapamıyorum. Konu ve fikir bakımından içimde bir benzerlik belirmeğe başladı, hem o derece ki, artık içimden de olsa, açıkca beliren bu istekle, gerçek dünyadan zevk almayı kendi zevkime, kendi kudretime ve kendi irademe bırakan ideal bir dünyaya kaçmak ihtiyacını duydum."

İşte bu tesirle GOETHE, ikinci şaheseri olan "West-östlicher Diwan" (Batı-Doğu Divanı'nı) yarattı. Araya hiç kimse, hiç bir şey girmeden, doğrudan doğruya kuvvetli bir tesirdi bu:

"Onun karşısında benim de verimli olmam gerekiyordu, yoksa bu büyük şahsiyetin önünde duramıyacaktım."

Böyle bir sözü GOETHE, başka hiç bir büyük şairin önünde söylememiştir. Bir şahsiyetin, hem de edebi, bir şahsiyetin, aynı derecede kuvvetli bir edebi şahsiyet üzerinde, ona eser yarattıracak kadar büyük bir tesir bırakabilmesi için, o şahsiyette büyük ve normalin üstünde, harikulâde bir şeyin bulunması gerektir. Yalnız şu var ki, o şahsiyetin tesir ettiği kimsenin de bu tesire herhangi bir şekilde hazırlanmış, hatta içinde ondan bir parça, onda olana benzer bir şeyin bulunması lazımdır. HÂFIZ'da, normalin üstünde bir kudret vardı. GOETHE de bu kudreti duymak için hazırdı.

Onun Doğu ile olan ilgisi, çocukluk devrine kadar geri gider: GOETHE evvelâ İncil'in, dünyasını tanımıştır. Öğretimin başlangıcı ve ağırlık noktası din dersleri olduğu bir devirde yetişmişti o. İncil'e bağlı bir annenin oğlu olarak zamanında eski Doğu'nun kültür çevresine girmişti. Sonraları da İbranca'yı, herkesten önce, ana metni okuyup anlayabilecek kadar öğrendi. Leipzig Üniversitesinde okurken de İbranca'dan bir çok kıssaları, menkibeleri işlemiş olan şairlerin eserlerini okudu.

Gerçi Leipzig'deki hayatı, bu türlü konular için müsait değildi, ama hastalanıp doğduğu şehir olan Main nehri üzerindeki Frankfurt'a, babaevine döndüğü zaman, hastalığı sırasında, annesinin çok yakın bir dostu olan Fraulein VON KLETTENBERG ile, onun vasıtasiyle de, iyileştikten sonra tanıştığı dine bağlı daha bir çok kimselerle İncil'i tahlil etmeğe çalıştı, ve Hıristiyan dininin mahiyetini anlamak istedi.

Sonra Strassburg Üniversitesinde okurken, büyük ve humanist bir yazar olan HERDER, İncil'in incelikleri ve edebi kompozisyonu üzerine dikkatını çekti. Onun tesiriyle GOETHE Ahdı Atik'den "Agniyet-ül-Ağani'yi, düğün ve aşk şarkıları olan bu "neşidelerin neşidesi"ni, Almanca'ya çevirdi. HERDER'in tercümesi de onu bu yolda teşvik etmişti . HERDER'in, İran şiirlerinden, İran masallarından yaptığı çevirmeler, ve "Vom Geist der hebraischen Poesie" (İbrani şiirinin ruhu üzerine) adlı yazısı da (1782), GÖETHE'yi çok ilgilendirmişti.

HERDER ile olan sıkı münasebeti dolayısiyle bu ilgi çok tabiydi. GOETHE, kendi insiyakiyle İncil'i tedkike bir daha SCHILLER ile mektuplaştığı sıralarda koyuldu; bu defa da epopenin mahiyetini araştırırken bu zarureti duymuştu. O zamanlar (1797'de), İncil'in metninden başka, EICHHORN'un buna yazdığı bir girişi, WOLTMANN'ın da "Alteste. Menschengeschichte"sini (İnsanın en eski tarihi'ni) okumuş, hatta. o zamanlar Beni İsrail seferleri hakkında açıklamalarda bile bulunmuştur.

Ahdı Âtik'in, Eyup kıssası bölümünden aldığı bir motifi: Allah ile Şeytan arasındaki iddiayı, yeryüzünde, şeytana göre iyi bir insanın bulunmadığı iddiasını "Faust"unun proloğunda kullanmıştır. Araya sonra başka yazılar da girdi. Ama SCHILLER'in ölümünden sonra, kendini tarih tedkiklerine verip hayatını yazmağa başlayınca, o zaman gene İncil'e dayanan sorular gözünün önünde canlandı.

1811 yılının Haziran ayında, İran'ın eski tarihine dair çizdiği taslak, ve "Dichtung und Wahrheit" (Şiir ve Hakikat) adı altında yazdığı otobiografisinin 4. kitabına verdiği geniş yer, GOETHE'nin yetişmesinde bu Doğu edebiyatlarının ne kadar önemli olduğunu gösterir; aynı zamanda da bunların, kendi için de ne kadar büyük bir mana taşıdığına işaret eder.

Ama GOETHE'nin, Doğu memleketlerine karşı olan sevgisi yalnız İsrail-Musevi edebiyatına inhisar etmedi. Daha genç yaşlarında, Arap-İslam edebiyatı da onun görüşlerine katılmıştır. Bir mektubunda:

"Musa, Kur'an'da nasıl dua ettiyse, ben de öyle dua etmek istiyorum: Allah'ım, sıkıntılı kalbime ferahlık ver sen!" diye yalvarmıştır.

Kur'an'daki ayet de şöyledir:

"Yarabbi, kalbimi aç ve bana işimi kolaylaştır. Sözümü anlasınlar diye de dilimden düğümü çöz"

Sonra gayet geniş olarak tuttuğu "Mahommed" (Muhammed) dramında, yarattığı bir dehayı, olayların zarurî akışı ile çarpıştırmak istiyordu. Kur'an'ı bile iki dilli Latince tercümesinden çevirmeği denedi. CLEMENSWERTHER'in "Die Sitten der Morlacken" (Morlakların âdetleri) adlı yazısına dayanarak yarattığı "Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga" (Hasan Ağa'nın asil karısının şikayeti) adlı şiiri (1775) onun ancak MUHAMMED duygusundan anlaşılabilir.

Weimar'da geçirdiği yılların sonuna doğru da JONES tarafından İngilizceye çevrilmiş olan eski Arap ve Ön-İslam Muallâkat'ı tercümeye kalkıştı. Bütün bu çalışmalar, GOETHE'nin Doğu İslam edebiyatiyle meşgul olduğunu gösterir, sonra da bunlar ufkunun genişlemesine yardım etmiştir.

ADAM OLEARIUS'un seyahat tasvirleriyle, SAADİ'nin"Gülistan"ını GOETHE, babasının kütüphanesinde bulmuştu. JONES'un "Asiatische Poesie" (Asya Şiiri), ona EICHHORN hediye etti. SECKENDORFF'un manzum olarak tercüme edip yayınladığı, İran şiirleri gözünden kaçamazdı.

HARTMANN'ın Almanca'ya tercümesinden CAMİ'nin "Mecnun ile Leyla" sını, HAMMER'in tercümesinden de "Şirin" i okuyunca, önceleri üzerinde fazla bir tesir bırakmıyan bu edebiyata artık yaklaşmağa başlamıştı. Bunda NİZÂMi'nin bazı ilavelerle dokunmuş malzemesi işlenmişti. İçinde "Yusuf ile Züleyha"nın aşk macerası da vardı. Ama ne bu eserler, ne de dergilerde dağınık bir halde çıkan HÂFIZ tercümeleri, GOETHE'yi, yollarında bir yaratıcılığa götüremedi.

Doğu ile doğrudan doğruya temas da bunu yapamadı. 1813 yılının Ekim ayında, İspanya'da, NAPOLEON'un bayrağı altında çarpışmış olan Weimar'lı erler, CHARL MARTELL'in günlerinden beri, Hıristiyan ve İslam kültürünün karşılıklı temas halinde bulunduğu memleketten bir Arap ve İran yazması getirdiler. Menşei, İslami olan ilk vesika idi bu: Kur'an'ın sonundaki "Nas Suresi"nin başıydı:

"Cinlerden ve insanlardan, insanların kalplerine vesvese aşılayan kötü Şeytanın şerrinden, insanların ALLAH'ı, insanların maliki olan insanların Rabbine sığınırım de!"

Bu yazma GOETHE'yi o derece meşgul etmişti ki, yazıyı taklidetmeğe başladı müsteşriklerden de, açıklayıcı bir tercüme istedi.

Bu sıralarda Doğu memleketlerinden insanlar gelmeğe başlamıştı; Rus ordulariyle birlikte, Leipzig'in harp meydanlarından Batı'ya geçen Başkırt kılığında insanlardı bunlar. GOETHE, bir mektubunda bu insanlar hakkında şöyle der:

"Bir kaç yıl önce, Protestan jimnastımızın dershanelerinde, namaz kılınıp, Kur'an'dan sureler okunacağını kim söyliyebilirdi. Buna rağmen Başkırtların ibadetlerinde bulunduk hepimiz. Onların Molla'larını seyrettik; beylerine, tiyatroda hoş geldiniz dedik. Bana gösterdikleri hususi teveccühlerinden olacak, bir okla yay hediye ettiler. ALLAH, bu dost misafirlere hayırlı bir dönüş mukadder kılarsa, bunları ebedi bir hatıra olarak ocağımın üzerine asacağım."

Böylece bir çok yıllara hasredilen okumaların ve yaşanılan günlük olayların tesiriyle GOETHE'de, HAFIZ'ı, bu yabancı misafiri içine alacak zemin hazırlanmış oldu. HAMMER-PURGSTALL, HAFIZ'ın Divan'ını tam olarak tercüme etmekle, bu büyük İranlı'nın şahsiyetini de Batı dünyasına tam olarak vermişti. Tesir eden onun şahsiyeti olduğuna göre, GOETHE'nin HAFIZ'da bir şeyler bulması gerekirdi. GOETHE, HAFIZ'da kendisine eser yarattıracak kuvvet buldu.

HAFIZ'ın zamanında da devletler parçalanmıştı. Bütün İran, kargaşalık içinde idi. O zamanlar da diktatörler ortaya çıkmıştı. O da kendisini bu umumi kargaşalığa kaptırmamıştı. Dünya, harp gürültüleriyle çınlarken, HÂFIZ, huzurunu kaybetmemiş, çiçeklerden, kuşlardan, aşktan, şaraptan terennüm edebilmiş, yalnız bunların içinde kendisini salıvermemiş, eritmemişti. Öteki dünyaya olan ilgisine rağmen, bu dünyada var olma'nın verdiği hazla, o, öyle bir görüşe varmıştı ki, her türlü dogmatik inançlardan uzak, her şeyde ölmez ve tanrısal olanı duymuş, beşeri olan her şeyde tipik ve insanı olanı aramış, ortaya koymuştu.

Böylece HÂFIZ, sade, ama derin; aydın ama ateşli, ihtiraslı, zamanını aşan bir adam olarak yaşamıştır. Açık ve dürüst olduğundan, milletinin büyükleri de onunla görüşmekten zevk alır, dünyaları fetheden TiMUR bile kendisini sık sık ararmış. MUZAFFERÎ'lerden Şah ŞÜCÂ' ile Şah MANSUR gibi büyük hamiler, onu hep korumuşlar. Yalnız küçükler, anlayışları kıt kimseler, kendisini dinsizlikle itham etmiş ve HÂFIZ'a düşman olmuşlar. Fitne ve fesadın ufukları kaplamasından kendisi de şikayet eder:

"Bu ne karışıklıktır ki, dünyanın bütün ufuklarında fitne ve fücur görüyorum"

Çok sürmeden de HÂFIZ gene neşe ve zevk alemine döner.

Hiç şüphe yok ki, bu iki şairi, GOETHE ile HÂFIZ'ı ayıran şeyler de vardı. Bazı zıt şeyler: değişik iki şahsın yüzyıllar arasındaki mesafelerin, Doğu Batı cihetlerin beraberlerinde getirdikleri zıddıyetler vardı. Yalnız dış münasebetlerinde, mizaçlarında ve hayat görüşlerindeki uygunluk o kadar mühimdi ki, XIX. yüzyıl Alman şairinin, XIV. yüzyıl İranlı şairini kendisine içten yakın bulması, onun duygularını paylaşması, kendisine eş bir şair, bir hayat sanatkârı olarak değerlendirmiştir.

HÂFIZ'ın ruh büyüklüğü ve düşünce sağlamlığı, irfanından, sezgisine dayanan bilgisinden ileri geliyordu. O, her insanın sevinçlerini ve ıstıraplarını terennüm etmiş, kuvvetli kıt'alarla da aşk ve şarabı övmüştür. Sonra da sağlam bir hayat görüşü vardı onda:

Allah'ın elinde dünya iyi düzenlenmiş bir dünya idi. Bunun için, milletlerin ve insanların hayatlarında aynı şeyin tekrarlanmasını, devamlı bir oluş, bir sönüş ve bir yenileniş, tabiattan ruh olaylarına bir geçiş, diye alıyordu. Bunlar GOETHE'nin inançlarına uyuyordu. Bunun için GOETHE de bir Divan yaratabilirdi:

"Onun karşısında benim de verimli olmam gerekiyor ... "

ve böylece GOETHE "West-östlicher Diwan" (Batı-Doğu Divanı'nı) yarattı.

GOETHE'nin West-östlich (Batı-Doğu) divanının bir bölümü: "Hâfız-nâme" başlığını taşır. Almancası: "Buch Hafis"dir. Bu bölüm, HÂFIZ'ın şahsiyetini, sanatını, dünya görüşünü en kısa ve plastik bir şekilde manzum olarak verir: Hemen ilk şiiri iki kişiyi: GOETHE ile HÂFIZ'ı konuşturur. Sanki GOETHE, Batı'dan, uzak bir yolculuktan gelmiş, bir pazar yerinde, yahut da bir. cami avlusunda HÂFIZ'a raslamıştır.

İlk işi, HÂFIZ'dan adını sormak olur.

"Söyle MUHAMMED ŞEMSÜ'D-DIN, neden yüce milletin, HÂFIZ diyor, sana?"

HÂFIZ cevap verir:

"Çünkü Kur'an'ın kutsal metnini değiştirmeden ezberimde hıfzediyorum ben. Kötü günlerde. bana ve Peygamberimizin sözünü tutanlara kötülük gelmesin diye, böylece din'e hizmet ediyorum. Bunun için işte HÂFIZ diyorlar bana .... "

HÂFIZ'ın bu cevabında, dünya iyi ve kötü, insanlar da: dinli ve dinsiz diye ikiye ayrılır: Kötüler, dinsizler, iyi ve dinli olanlara bir kötülük yapamıyacaklardır. Kötülüğü önlemek, büyük bir hizmettir. İnsana huzur verir. GOETHEde bunu duymuştur:

"HÂFIZ, işte bunun için galiba sana benziyorum ben. Senden ayrılmak istemiyorum... başkaları gibi düşünsek biz ikimiz, sonra başkalarına benzeriz."

Ve devamla:

"Tamamiyle sana benziyorum ben HÂFIZ. Mukaddes kitaplarımızı, onların o mükemmel hayallerini, ben de senin Kur'an'ı aldığın gibi içime aldım. Örtülerin örtüsü üzerine basılmış İSA'nın sureti gibi, ben de onu bağrıma bastım. Reddetmek, engel olmak, kapmak istedikleri halde, inancın bu hayaliyle huzur buldum ben".

GOETHE'nin söylediği örtülerin örtüsü, Azizelerden VERONIKA'nın örtüsüdür. ISA çarmıha gerilirken, VERONIKA, ona örtüsünü uzatır. İSA da bu örtüye ıstıraplı yüzünü siler. Bu sırada örtüye mucize kabilinden İSA'nın yüz hatları çıkar. Ressamlar sonra bu motifi sık sık işlemişlerdir. Çizgi ve kompozisyon bakımından Bizans sanatını andıran böyle bir resmi GOETHE, SULPIZ BOISSEREE'nin koleksiyonunda görüp hayran olmuş.

İSA'nın yüzü nasıl bu örtüye basılmışsa, GOETHE de İncil'i öylece bağrına basıp huzur bulmuştur. Şiirin zirvesi de bu noktadadır:

"İnancın bu hayaliyle huzur buldum ben... "

HÂFIZ'a bu iç huzurunu müslümanlık vermişti, GOETHE'ye de Hıristiyanlık. Bununla her ikisinin de dünyaya karşı aldıkları durum müsbettir. Hayatın güzelliği, zenginliği, Allah'ın istediği bir güzellik, onun yarattığı bir zenginliktir. Bunlara hayranlık gerekir. Mademki dünyaya geldik, dünya nimetlerinden faydalanma bizim hakkımızdır, düşüncesi, HÂFIZ'ın felsefesini teşkil eder. Şiirlerinde açıkca beliren meşrep, rindlik meşrebidir; Sûfiler'in tabirince tiyb ül-kalb'i (gönül hoşluğu'nu) her şeye tercih eden hayat duygusuna sahiptir.

Bu duygu, XI. yüzyılın ikinci yarısından beri, bilhassa kalenderî dervişleri tarafından geliştirilmiş ve hayat görüşü haline getirilmiştir. Bu rindliğin hususiyetleri, bir dereceye kadar şeriat ahkâmının ruhsatı cihetine gitmek, yahut da onlara hiç riayet etmemek ve şarap içerken, bu hali bir nevi iftihar ile zikretmek ve sûfi tarikatlarına mukabil, mürşidi, pir-i mugan olan bir rindler tarikatını meydana getirmektir.

HÂFIZ'ın gazellerinde görülen rindlik nükteleri, mesela pir'in mescidden meyhâneye gitmesi, sûfi'liğinden bıkan sûfi'nin, hırkasını meyhanede bırakması ve rindân tarikatı merasiminden bahsetmesi, saki'ye pîr-i mugan, meyhaneciye de mürşid vazifesi verilmesi gibi şeyler, derin bir ruh saflığını, hayatı gülümseyerek karşılaması da, tamamiyle iyimser görüşünü belirtir. Vatanı Şiraz'da,

görmüş geçirmiş olduğu acıklı hadiseler ile dolu devrin hiç unutamadığı hatıraları karşısında bile o, bütün acılarını, üzüntülerini, bu iyimser görüşiyle yeniyor.

GOETHE'nin de dünyaya karşı aldığı durum müsbetti; onun da hayat görüşü iyimserdi.

İkinci şiiri: "Anklage" (Şikayet) başlığını taşır. HÂFIZ, adı ile müsamma olup, Kur'an'ı hıfzeden demekse, onun öteki dünyayı terennüm eden bir şair olması gerekir. Halbuki HÂFIZ, bu dünyanın şairidir ve bu dunyanın zevklerini, aşkı ve şarabı terennüm etmekle ün almıştır. Bunda bir tenakus vardır. Bunun için işte "Şikayet", Kur'an'ın "Şuara Sûresi"ne dayanır. Bu sûre'de şöyle denmektedir:

"Haber vereyim mi size şeytanlar kimin üzerine inerler, vebal yükletici her bir sahtekârın üzerine inerler. Onlar kulak verirler ve çoğunlukla yalan söylerler. Şairlerin arkasına da çapkınlar, sapkınlar düşer. Bunlar her vadide hayran olurlar, kendilerinden geçerler.. Hangi inkilaba munkalip olacaklarını, yarın bileceklerdir onlar.

Gerçekten de şair olmayıp, kendilerini şair diye veren düzenbazlar hakkında verilmiş olan bu hüküm, EFLATUN'dan KIERKEGAARD'a kadar şairler üzerine adeta lanet halinde çökmüştür. Bunun için de GOETHE, şöyle sormaktadır:

"Şeytanlar, çölde olsun, kayalarla duvarlar arasında olsun kimleri gözetlerler bilir misiniz? Sonra da gözetlediklerini cehenneme götürmek için bir andan nasıl istifadeye kalkışırlar? Yalancılarla kötü ruhda olanları gözetler onlar"

Halbuki öte taraftan şairlerin elde ettikleri şöhretleri karşısında hayranları, onları göklere çıkarır: Taban tabana zıt iki hükümdür bu.

HAZRET ÖMER hakkında o zamanlar, bugün artık doğru olmadığı anlaşılmış olan bir rivayet dolaşmıştır: Güya o, İskenderiye'deki kütüphaneyi, şayet içinde Kur'an'ın anlayışına aykırı kitaplar varsa, tehlikeli olabilir; yok eğer sadece Kur'an'ın içindeki hakikatleri ihtiva ediyorsa fuzulidir, diyerek yaktırmış.

Bu anlayışla da şimdi neden şair ve muharrirlere bu kadar müsamaha gösterildiği sorulur:

"Şairler, neden şeytanla görüşmekten çekinmezler. Kiminle görüştüklerini bilmez mi onlar yoksa? Şair ki, hep çılgınca hareket eder, sonu gelmiyen aşkının düşüncesiyle, yalnızlığa sürüklenir, kuma yazdığı kafıyeli şikayetleri de rüzgârla savrulup gider. Şair. şeytanin söylediklerini anlamaz, şeytan da şairin dediklerini tutmaz."

"Şair şarkısını Kur'an'a aykırı olduğu halde söyler, buna da meydan verirler. Öğretin öyle ise sizler, ey kanun bilenler, hakimler, dindarlar, yüksek bilginler, öğretin müslümanlığın esas vazifesini.

HÂFIZ'dır kızdıran asıl herkesi; MiRZA da herkesin aklını çeler. Söyleyin, ne yapsınlar, neyi yapmasınlar?..."

GOETHE, HÂFIZ'ın ölümünden sonra, hakkında, biribirini tutmayan bir çok şeyler söylendiğini biliyordu. Bir çokları ona sadece şarap ve aşkın zevklerini terennüm eden hafifmeşrep, kıyamet gününe inanmayan bir şairdir, diye ona cenaze merasimi bile yapmak istememişler. HÂFIZ'ın aşk ve şarap şiirleri, bu dünya şiirleri olarak mı, yoksa mistik manada mı alınacağı uzun zaman tartışılmış, sonunda Kanuni Sultan SÜLEYMAN,Viyana'yı muhasara sırasında, İstanbul'da meşhur Müfti EBUSUUD'a, HÂFIZ hakkında bir fetva vermesini rica etmiş. İşte GOETHE'nin üçüncü şiiri "Fetwa" adını taşır. "Fetva", şair hakkında şu hakim cevabı vermektedir:

HÂFIZ'ın nazmı, sönmez hakikatları verir, ama arasıra da Kur'an'ın dışına çıkan ufak tefek şeyleri. Emin yolda yürümek istersen, yılan zehiriyle Tiryak'ı biribirinden ayırt etmeği bilmelisin. Her şeyden önce de asil hareketlerden duyulan zevke kendini ferah bir gönülle vermelisin; ancak sonu gelmez ıstıraba karşı temkinli davranıp kendini korumalısın. Doğru hareket etmek için en iyisi budur. İşte biçare EBUSUUD, bunları yazdı. ALLAH, onun günahlarını affetsin!"

GOETHE, Müftiye "Der Deutsehe dankt" (Alman teşekkür ediyor) başlıklı dördüncü şiiriyle cevap verir. Onun ikazlarını bir tarafa bırakır ve sevinçle ona HÂFIZ'da tehlikeli görüneni, Kur'an"ın dışına çıkan şeyleri ele alır:

"Aziz EBUSUUD, çok isabetli konuştun, der. Şairin, senin gibi Azizlere ihtiyacı var; ama işte kanunun sınırlarını aşan küçük şeyler, ona verasetle geçen şeylerdir. Şair, bunların içinde üzüntülü zamanlarında bile cesaret bulur, neşe duyar. Yılan zehirini de, Tiryak'ı da tatmalı o. İlki onu öldürmediği gibi, ikincisi de ona şifa vermez. Hakiki hayat, hareketten doğan, ebedi suçsuzluktur. Bu da başkalarına' değil, ancak kendine zarar verir.."

Tabiat, gerçi acıyı biliyor, ama suç tanımıyor. Hayat, hiç sormadanı. kendi. insiyaklarından kuvvet alarak hareket ediyor. Bunun için işte suç ve suçsuzluk burada biribirine bağlanıyor. Hayat ya alınyazısı oluyor, acı ve kederle de neşelenebiliyor.

Burada kanun hükümsüz kılınıyor ve düzeni aşan küçük şeyler, hayatın en iyi mirası, oluyor. Ama bu bile tabii bir immoralizme, iyi ve kötülüğün öteki dünyasına müsamaha ediliyormuş gibi gözüküyor; panzehir ile, zehirin kuvveti de böylece azaltılmış oluyor. Her ikisi de lazımdır. Hepsi bir oyun gibidir. Belki de hatta sadece bir önoyundur bu; çünkü cennetin kapıları şaire açılır. O, orada, Faust gibi aff görür:

"Bunun için işte ihtiyar şair, Hurilerin kendisini cenette gençleşmiş bir delikanlı olarak karşılayacağını bekliyebilir".

İnsanı bir tarafa bırakarak, Allah'ı, arşıalâdan aşağıya baktırarak, her şeyi anlayan ve her şeyi takdis eden bir dünya ve hayat görüşüdür bu. GOETHE'nin bu gibi görüşlere karşı gençliğinden beri temayülü vardı. Ona itiraz etmediler değil, hatta en yakın dostu: SULPIZ BOISSEREE, GOETHE'nin bu görüşüne şiddetle hücum etti: Gerçi tabiatta bir iyi ve kötü yoktur, ama insanları insan yapan şeyler, ahlak değerleri de altüst edilirse, o zaman insan, kendi içinde yıkılır dedi.

Beşinci şiirin adı gene "Fetva"dır. Burada da gene, biz insanlar için hal edilemiyecek tezadın büyük mesuliyetini Allah'a bırakır. Bu tezat, çözülemiyecektir; çünkü insan, ayni zamanda, hem tabiatın içinde, hem de dışındadır. GOETHiE, arkadaşı olan KNEBEL'in, kendisine anlattığına göre, başka bir fetva dahabiliyordu.

1693 sıralarında bir Şeyh İslâm, NİYAZİ-İ MISRÎ'nin, şiirlerinin Kur'an'a aykırı olup olmadığı hakkında hüküm vermek zorunda imiş. Müfti, cevap vermiş: Bu şiirlerin manasını, şairin kendisinden ve ALLAH'dan başka kimse bilmez. MISRI gibi inananlar, cayır cayır yanmalı, ama MISRÎ'nin kendisi yakılmamalı, demiş. MISRÎ yakılmamalı, çünkü ilahi hayranlığa dalmasını bilenler hakkında fetva verilmez.

Bu hüküm, GOETHE'nin düşüncelerine uyuyordu: Kanuna göre hareket etmesi gereken normal bir insanla yaratıcı insanı biribirinden ayırıyordu o. GOETHE de böyle bir insana müstesna bir durum bağışlar:

"Müfti MISRÎ'nin şiirlerini okudu ve hepsini tehlikeli bularak arka arkaya alevlerin içine fırlattı. Bu güzel yazılmış kitap, yanıp kül oldu. Yüksek Müfti, böyle MISRÎ gibi konuşan, onun gibi inanan herkes yakılsın, dedi. Yalnız MISRÎ, bundan istisna edilsin; çünkü Allah, her şaire bir kabiliyet vermiştir, onu kötüye kullanır, günah işlerse Allah'a vereceği hesabı kendisi düşünsün."

Bu güzel ve hakîmce söylenmiş son sözle, HÂFIZ şiirlerinin ilk yarısında ortaya atılan dava, halledilmiş, şaire, hakkı verilmiş oluyor. Ona hiç kimse kızmasın, kimse onu mahkum etmesin, şiirlerine olduğu gibi inancına da kimse sövmesin. O, yalnız ALLAH'ın karşısında, mesul durumdadır. Onu sorguya ancak ALLAH çekebilir; çünkü şairlik Hak vergisidir. Böylece, divan'a, hangi görüşle bakılması gerektiği üzerinde bir esasa varılmış oluyor:

Şair, başını bu dünyadan çevirmeden, ölmez olana bakacak, ancak kendi değerinde bulmadığı şeylere başını çevirecektir.

Gene beş şiirden ibaret bir gruptan müteşekkil kitabın ikinci yarısında, HÂFIZ'ın eseri ve istekleriyle boy ölçen GOETHE, şiir münakaşasında HÂFIZ'ın şiirini, muhteva ve şekil bakımından nasıl kavradığını gösterir.

"Unbegrenzt" (Sınırlanmamış). Bu başlık altında, GOETHE HÂFIZ'ın kullandığı şiir nevîni anlatır: Batı şiirinde duygu vardır. Bunda biribirine bağlı bir çok duygular terennüm edilir. Burada, belli bir olayın yahut da muhtevaya uygun bir hikâyenin akışını kafiye temin ederse, o zaman şekil, muhtevayı zorluyor demek olur.

Ama Doğu'da, sanat olarak, şairin kafiyeli bir sözle tablolar, fikirler vermesi, ve bunları tedayile arka arkaya sıralaması, içiçe örmesi, kafiyeli bir sözle gene yeni bir düşünceye geçmesi, sanat telakki edilmektedir. Mısralar, bu yüzden çok renkli, ve sanki biribirinin üzerinden yankılar yaparak atlıyor tesirini veriyor. Doğu şiirinde, bir Lied'in iç şekli, içten gelişmiş yapısı eksiktir. Ama burada terennüm edilen dünya, dar bir dünya olduğundan, ancak ALLAH sena edilir, şarap övülür ve aşk'ın terennümü yapılır. Tek bir şiirde kaybolan birlik, bütün eserde gene temin edilmiş oluyor:

"Bir türlü bitirememen seni yüce kılıyor. Hiç başlamaman da alınyazın oluyor. Şiirin senin dönüyor yıldızlı göğün kubbesi gibi. Başı sonu olmuyor, hep aynı yerdesin gibi. Ortasının getirdiği şey de görüldüğü üzere, son olup gene başa geçen şey oluyor.

Sevinçlerin hakiki şiir kaynağısın sen. Dalgalar, biribiri ardınca durmadan üzerine akıyor. Yürekten kopan şarkılar da sevimli çağlıyor..."

GOETHE, gene kendisini HÂFIZ'a benzetir:

"İsterse bütün dünya batsın! HÂFIZ, seninle, seninle ancak çıkmak isterim yarışa ben!... Biz ikizler, zevkle ıstırabı paylaşalım. Senin gibi sevmek, senin gibi içmek gururum olsun, hayatım olsun, benim...."

Ve devamla:

"Şimdi çınla ey şarkı, kendi ateşinle! Çünkü daha eskisin, daha yenisin sen.

Bu şarkı GOETHE'ye bir Doğu şarkısı olduğu için eski gelir, ama gene bu şarkı ona bir Batı şarkısı, kendi ateşi olduğu için yeni gelir.

Biliyoruz: HÂFIZ'ın şiirleri gazel tarzındadır. Arapçada iplik manasına gelir, dilimize de dizi kelimesiyle çevrilebilir. Satırlar, arka arkaya diziler halinde, hiç kırılmadan biribirini taakib eder. Bu şekil 5 ila 15 beyitten ibarettir ve kafiyelidir. Kafiyeler, ilk iki mısra ile ondan sonraki beyitlerin çift sayılı mısralarını biribirine bağlar. Bu da ancak sesli harfleri zengin, bükümlü dillerde mümkün olur.

Çok defa da kelimelerin sonlarına getirilen çekim ekleri, biribirleriyle kafiyelenir. Böylece, kelimelerin ağırlık noktası kafiyede olan bir şiiri yontulmuş son eklerle Almanca'da taklit etmek çok güçtür. Böyle olduğu halde GOETHE, HÂFIZ'ın bu tarafını da 'taklide çalışmış, onun gibi gazeller yazmıştır:

"Naehbildung" (Taklit) adını taşıyan şiirinin eski adı "Kunstreime" (Kafiyeli şiir) idi:

"Senin kafiyelerinde kendimi bulmak istiyorum ben, tekrarlamağı da hoş karşılayacağım. Önce fikri, sonra kelimeleri bulacağım. Aynı sesi bir ikinci defa kullanmıyacağım; kullandığım zaman da, müstesna bir manası olacak onun... Tıpkı senin gibi yapacağım, ey herkesin takdirini kazanmış olan şair!... "

HÂFIZ, ârifane gazelleriyle herkesin takdirini kazanmış, gazellerindeki kudretle herkese kendini sevdirmişti. Kafiyeleri sağlamdı. Tekerrür yapmıyor, az sözle çok şey söyliyor; açık konuşuyor, kelimeleri yerinde ve güzel kullanıyordu. Hepsini bir kuyumcu titizliğiyle işlemiş, sade bir görünüş içinde onlara özlü haller vermişti.

GOETHE, HÂFIZ'a bunun için hayrandı, ve bunun için onu tutuşturucu bir kıvılcıma benzetmişti. Ama yalnız hayranlık, muvaffakiyet temin etmez. Son Kıt'a artık taklit etmeği manasız bulur, ve kendisini yeni bir şekil aramağa doğru götürür. Bu yeni şekil, gerçi bu Doğu şekline dayanacak, ama kendi yapısını feda etmiyecektir:

"Ölçülü ritim, şüphesiz çekicidir, kabiliyet, ritmin içinde kendini gösterir. İçinde can, ruh olmıyan maskeler ise insanı ne kadar da çabuk tiksindirir. Ölü şekle son verip yeni bir şekil düşünmediyse eğer, kafa bile tatmin olmaz.

Son üç şiir, gene HÂFIZ'ın lirizminin muhteva davasını ele alır. GOETHE, HÂFIZ'ın bu şiirlerinin başına gelenleri biliyordu: HÂFIZ'ı korumak için, devrinin büyükleri, onun maddi zevklere karşı duyduğu ihtiraslara, manevi bir değer vermek istemişlerdi., Alman münekkitlerinden KONRAD BURDACH bile, HÂFIZ, kadehiyle, edebiyatın şarabını kastetmiştir, der; kendisini şaraba vermesini de, benliğinden kurtulmak istemesindendir, diye tefsir eder. Onun aşkı da temiz bir aşk, vecdin plastik tasviridir. SÛFÎ'nin ruhu, Allah aşkı için yanar. SÛFÎ, müslüman mistikleri için söylenen bir kelimedir. Üzerine, koyun yününden yapılmış beyaz bir aba aldıkları için saf kelimesinin manasına izafeten onlara bu isim verilmiş.

O zamanlar şarap ve sarhoşluk kelimelerinin dini anlamda allegorik tefsiri şu idi : Araplar, Ön ve Orta Asya'yı zaptettikten sonra, oradaki Hıristiyan mistisizmini de İslamiyete geçirmişler. Böylece meselâ, Ninive Peskoposu İsaak 660 sıralarında, Irak'da Hıristiyan mistiklerinin öncüsü, vecd durumunu şöyle tasvir etmiştir:

"... Sonra onun içinde tatlı bir ALLAH duygusu uyandı; kalbinde yanan, bedeninde, ruhunda her türlü tesiri yakan bir ALLAH aşkı alevlendi. Durup durup şarap içmiş gibi sarhoş oldu o; dizlerinin bağı çözüldü, kafası durdu, kalbi ALLAH'la doldu. Böylece o, sanki şarap içmiş gibi sarhoş oldu; hem o derece sarhoş oldu ki, içini dolduran bu duygu kuvvetlenince, iç bakışları da kuvvetlendi. O, bu duruma gelince, ruhunu bir beden sardığını, bu dünyada, yaşadığını unuttu. İşte insanda, manevi görüşün, intelektler vahi'sinin başlangıcıdır bu."

Sûfiler, en parlak devirlerini, XIII. yüzyılda yaşadılar. Almanya'da, en büyük mistik ECKEHART'ın vaızettiği, Doğu ve Batı mistiğini bağrında taşıyan bir yüzyıldı bu. Her ikisine de neoplatonizm hakimdi; Hakiki varlık, Allah'dadır; yeryüzünde varlık ise bir şey ifade etmez. GOETHE, yaratıcılığın değerini bu derece tabiattan kaçan bir görüşe şiddetle karşı koydu.

O, bu görüşte, aynı zamanda yaratıcı Allah'a karşı saygıda da bir eksiklik gördü; çünkü yeryüzünde varlık, Allah vergisidir, bunu saymamak Allah'ı saymamaktı. HÂFIZ için yeryüzünde varlık bir nimettir. Onun, bu nimete müdrik olması, Allah'a karşı duyduğu tam bir saygıdan ileri gelmektedir. GOETHE işte bunun için HÂFIZ'ı anlar. "Offenbar Geheimnis" (Açık Sır) adlı şiirinde:

"Sana Aziz HÂFIZ, mistik dilin ta kendisi dediler. Dil bilginleri de, sözünün değerini anlamadılar.

Sen, onlara göre mistiksin; çünkü sende çıkgınlık eseri gördüler. Kendi esrarlı şaraplarını da senin adınla sundular..

Ama sen mistik bakımından tertemizsin; çünkü onlar seni anlamadılar. Sen sofu olmadan dindar oldun. Sana işte bunu bağışlamadılar"

"Ohne fromm zu sein" (Sofu olmadan) "selig sein" (dindar olmak): Bu hüküm, GOETHE'ye gençliğinden beri yabancı değildir. Bu ruh hali, onun bütün hayatına ve eserlerine karışmıştır. Daha gençliğinde, Frankfurt'da iken, din duygularını her şeyden önce pietist ARNOLD'un Unpartheyische Kirchen- und Ketzerhistorie" (Kilise ve putperestlerin tarafsız tarihi) beslemiştir (1699).

Bu adam, tarikatların, putperestlerin üzerlerinden kötü damgasını kaldırmağa cesaret etmiş ve böyle aykırı yollarda yürüyenlerde bile Allah duygusunun derin olduğunu ispat etmiştir. GOETHE de otobiografisinde, gençliğini anlatırken, Allah'a kendi tarazında yaklaşmak için hürriyetini ele aldığını itiraf eder. Bütün dini şiirleri gibi "Divan"ı da onun bu ruh halinden doğmuştur.

Dil bilginleri ile tartışma, mistik kelimesi üzerindedir. Vecd içinde bir hayranlık, GOETHE için yabancı bir dünya idi. Bu sebepten Allah'ı, ancak yaşayan, canlı varlıkların içinde, tabiatta: çalıda, havada, suda görmek mümkündür: Pantheist bir görüştü bu. GOETHE, HÂFIZ'da da böyle bir Allah duygusunu keşfetmişti. HAFIZ, rubab'ı çeng'i dinlerken bile dinlediği sesler, onu metafizik ufuklara götürmüş. Sesler ona sanatkârı, sanatkar da ALLAH'ı hatırlatırmış. Bunun için işte HÂFIZ, GOETHE'ye mistik bakımdan tertemiz gelir. Ama şimdi de onun HÂFIZ'ı anlayışı değişmiş olmuyor mu?

GOETHE, bir zamanlar HÂFIZ için, bir başka VOLTAIRE demişti. "Divan"ına yazdığı notlarında da onu, HORATIUS ile kıyaslamıştı. "Hâfız-nâme" sinin ilk şiiriinde ise HÂFIZ, Kur'an'ı hıfzeden, kötü günlerde, kötülüğü dindarlığiyle yok eden adamdı. Şimdi de sofu olmadan dindar olduğu için onu övüyor. Gerçekten de HÂFIZ, o dar görüşlü sofulardan değildi:

"Ey gönül, sana kurtuluş yolunu göstermek için iyi rehberlik edeyim: Fasıklıkla övünme, sofuluk satma!"

Bunun için de sofu kelimesinin burada, doğmatik vecd manasından çok daha başka, çok daha dar bir manası olması gerekir. Nitekim bundan sonra GOETHE'nin aslında "Widerruf" (Tekzip) başlığını taşıyan "Wink" (İşaret) adlı şiiri de, HÂFIZ'ın mistik olmadığını söyler. Onun, yani HÂFIZ'ın göründüğü ve söylediği gibi anlaşılması tezini de "Das Wort ist ein Faecher" (Söz bir yelpazedir) remzi ile geri alır:

"Böyle olmakla beraber," diyor GOETHE, "tenkidettiğim bilginlerin hakları var; çünkü sözün sadece bir manası olmuyor. Bu, kendiliğinden anlaşılmalıydı. Söz bir yelpazedir! Aralıklarından bir çift güzel göz görünür. Yelpaze sadece sevimli bir çiçektir; gerçi kızın yüzünü kapatır, ama kendisini benden saklamaz. Kızın en güzel tarafı, gözleridir ve bu gözler, gözlerimin içinde yankısını bulur."

HÂFIZ'ın mistisizmi hakkında da şöyle denmiştir:

"Ama, bizi o şiirlerden uzaklaştıran din değildir. Allah'ın birliğine, isteklerine boyun eğmek bizim dinimizde de vardır. Allah'ın isteklerini insanoğluna bir Peygamber vasıtasiyle bildirmesi, Hıristiyanlıkta da vardır. Hepsi az çok bizim din tasavvurumuza uyuyor. Mukaddes kitaplarımızın kıssaları onun kitabına temel teşkil ediyor. İşte bu sebepten onun mistisizmi de derin ve esaslı bir ciddiyetle bize hitabediyor."

GOETHE'nin"Hâfız-nâme" sinin sonuncu şiiri tam ondört kıt'adır. Başlık HÂFIZ'a hitaptır: "An Hafıs". Bunda onun lirizminin, bir muhtevadan ötekine nasıl atladığı belirtilir; aşk özleyişleri, tehlikeleri, aşktan duyulan zevkler, şarap, dostluk, bilgelik, şehzadelerin lütüfkârlıkları, cömertlikleri terennüm edilir. Arada bütün sınırlar kalkar.

Onun şiirlerinde, bir tabloyu içimize almak üzere iken, şair, derhal ötekine geçer. Şiire hatta daha da kıtalar eklenebilir veya ondan çıkartılabilir. Ona şaraptan duyulan sevinçle başlanabilir, sonra tekrar bilgeliği övmeğe dönülebilir. Nihayet aşk, şiirin zirvesine çıkartılabilir.. Buna rağmen şiir, aslından bir şey kaybetmez, HÂFIZ'ın şiirinin en karakteristik tarafı işte budur.

GOETHE'nin yukarıda "Unbegrenzt" (Sınırlanmamış) adlı şiirinde söylediğini burada gene tekrarlıyabiliriz:

"Senin şiirin yıldızlı göğün dönen kubbesi gibidir. Başı sonu hep birdir. Ortasının getirdiği şey de, sonunda kalan ve başlangıç olan şeydir."

Böylece HÂFIZ, yalnız bu dünyanın güzel ve maddi zevklerini terennüm eden bir şair değil, sadece öbür dünyaya hazırlanan mistik ruhun şairi de değildir. O, aynı zamanda her ikisidir ve her ikisi de değildir: O, bu ikisinin üstünde, iç hürriyetini kazanmış, şahsiyetini bulmuş bir şairdir. GOETHE, HÂFIZ'ı işte böyle anlamıştır.

Prof. Dr. MELAHAT ÖZGÜ
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dergisi, 4. sayıdan ayrı basım, S. 89-103

